

Hrvatski Bourdaloue

Za svoga dugog života della Bella je održao golem broj propovijedi što na misijama, što u Dubrovniku, Zadru i Splitu. Propovijedi je pripravljaio veoma pomno; da li je sve propovijedi pisao, ne možemo ustanoviti, no svakako ih je napisao mnogo više, nego što ih danas imamo. O svojem pripravljanju propovijedi kaže u jednom »razgovoru« održanom u dubrovačkoj »Skupštini Dobre Smrti«: »Znam, da tko se dostoji slušati me, ne dohodi za zamiriti moje riči, moj izgovor; svak će momu uboštvu razumiti, poznajući, da kako se dićim biti vaš srcem, službom i ljubavlju, tako nastojim biti i jezikom. Toliko veće, da stavljam svu pomnju, za tako plemenitu moju gospodu služiti. Slagam sad iznova ove govore ne s malim trudom, pišem sve rič po rič, da bi mogo ikako ih reći. Ne ostaje mi vrime za na pamet dobro naučiti...« (»Razgovor« XXVI, str. 123). Kad su dva posljednja Isusovca, *Volpini* i *Soldo*, valjda g. 1771.,¹⁷ ostavljala *Split*, pokloniše della Bellin rukopis s njegove 53 propovijedi splitskom kanoniku *Mateju Čuliću*. Taj je dar Čuliću bio to draži, što je već dulje vremena želio, da mu, kako veli u predgovoru tiskanom izdanju,¹⁸ »upadu u ruke Pripovidanja ili duhovni Razgovori, od kojih moglo bi se naučiti lipost i čistoća slovinskoga jezika«.

Kako della Bella svojih »Pripovidanja« »niti je izpravio ni sve dovršio«, Čulić nemajuć sam vremena da rukopis spremi za tisak, povjeri taj posao nekom svom neimenovanom prijatelju. Da li je Čulićev prijatelj mijenjao jezik izvornika? Veoma je vjerojatno, da ne kažem sigurno, da je della Bella svoje duhovne besjede izrečene u Dubrovniku (a to su gotovo sve tiskanog izdanja) napisao u ijekavskom govoru, pa je

¹⁷ Te godine nalazi se splitska rezidencija zadnji put u šematizmu redovničke provincije mletačke.

¹⁸ RAZGOVORI I PRIPOVIDANJA / OZA ARDELIA DELLA BELLA / FIORENTINA / DRUSCBE ISVSOVE / DATA NA SVITLOST / Od Pripostovanoga D. MATTIA CIULICHIA kanunika / Splitske Zarkve Poglavitte, i Parvostolne / Dalmazie, i sve Croazie. / [Znak: ptica na liri] U MLETCI / PO ADOLFU CESARE / S' Dopusctegnem Cesarovim. /

Jedan primjerak, vrlo dobro sačuvan, ima knjižnica Isusovačke rezidencije u Dubrovniku.

prema tome po svoj prilici besjedama dao ikavsko ruho neznani izdavač, koji inače, čini se, nije dirao u della Bellin jezik. Čulić naime, kako sam veli »Štiocu«, uvelike je cijenio baš »čistoću i lipost, kojom su pisani« ti duhovni govori, pa ih je htio podati kao »jedan dar mlogo koristan i ugodan svemu Slovinskomu Narodu, za da u ove naše strane razplodu se njegovi sveti nauci i da ne pogine naš u toliko kraljevina razplodjen, a ne učen jezik«.

U nastavku izdiže Čulić vrsnoću propovijedi della Belle: »Ja te ne ću, dobrostivi Štioče, mlogo zadržati hvaleći lipost, izvrsnost i čistoću Slovinskoga jezika i plemenito niko i ugodno skladanje sasvim neobičajno do sada Slovinskim pripovidaocima, s kojom on ureši i nakiti ova svoja govorenja. Niki su jošće živi u Splitu, a takojer i u druga msta, koji su ga čuli pripovidati, i svidoci su, s kojim hrabrenstvom, jakosti i žestocinom rič Božju navišćivaše, i u isto doba večekrat prirečenja,¹⁰ ka im činjaše, prija i posli njegove smrti kušali su izpunjena. Spominju se, da množ svake vrsti čeljadi k njemu pristupaše za slušati ga, a najbolje ti isti sam po sebi brez ovi(h) svidočanstva moćeš [= moć ćeš] štijući još zaviše razabrati i zapoznati«.

Da izdavač nije dirao u sam auktorov jezik, vidi se i po tomu, što je naumice ostavio »nike riči tebi neobičajne da i(h) razumiš, na misto kojih mogao se (della Bella) služiti razumnijima«. Čulić to opravdava ovako: »Imaš znati, da kako je on prošio Pisaovce najglasovitije, tako hotio se s nji(h)ovim istima služiti, za neka ne poidu u zaboravu, i da ne bude patvoren kako neznac našega jezika, pokle složi one toliko korisne knjige (t. j. »Dizionario«), ke ustišću (sic) riči da može Italjanin lakše jezik Slovinski naučiti, i što nikor od nas ne bi vridan učiniti. Zato gori imenovane riči biti će zabilježene, ke ćeš naći na svrhu ovi(h) knjigâ s tvojom većom koristju stomačene«. Izdavač je Čulićevu riječ iskupio na str. 252., gdje se nalazi »Skazalo od niki(h) riči od svi(h) nerazumni(h)«; tih »nerazumnih riči« ima u »Skazalu« svega samo 25, uz svaku njezina zamjena, na pr. *čepati* — tlačiti, *čerga* — tenda (u »Dizionariu« s. v. »tenda« ima: šator, čerga i tenda), *čini* — čari, *gonetati* — prorokovati, *jemanje* — jamatva (u »Diz.« s. v. »vendemmia«: jemätva, jemänje, trgänje), *srde* — prikazi paklene, *zajazati* — pomrčati.

U »Uspomeni« moli izdavač »pridragoga štioča«, neka mu oprostí, »ako sve riči nerazumljive u ovi(h) knjiga ne

¹⁰ proroštva.

naideš u zgora imenovanu skazalu: uzrok bi nemoć, koja me naskoči u isto vrime od upečatjenja, što mi jošte ne dopusti da ti ponapravim druge ine koje su postećene (sic), ke sam ćeš moć ponapraviti«. Bolest, a još više nevještina izdavača bit će skrivila i to, da ovo dragocjeno djelo vrvi nebrojenim tiskarskim pogrješkama, koje ga do zla boga nagrduju, osim što je izdavač još i veoma nedosljedan u pravopisu.

★

Kada su tiskane della Belline propovijedi? Na djelu naime nije označena godina tiska. *Kukuljević* u »Bibliografiji Hrvatskoj (Zagreb 1860) veli, da je tiskano g. 1805., tako i *Šafarić*, a od novijih bibliografa *Sommervogel*, *Bibliothèque de la Comp. de Jésus t. I. (1890) col. 1150 s. v. »Bella«*) samo taj pogrješno razlikuje dva djela izdana od *Čulića*: jedno bi bilo »Razgovori nauka krstianskoga«, 4° str. 259 (Mleci, bez godine), drugo »Razgovori i Pripovidanja«, 4° str. 258 (Mleci 1805). Vrijeme izdanja možemo približno odrediti iz *Čulićevih* riječi u predgovoru (str. 3), da je Dalmacija prije bila podložna »vladanju mletaškomu, a sada cesarskomu«. Dalmacija je došla u vlast Habsburga mirom u *Campoformiu* u listopadu g. 1797. i ostala do mira u *Požunu* 26. prosinca 1805. Drugi su put Habsburgi dobili Dalmaciju u jeseni g. 1813., kad su je nakon pada *Napoleona I.* zauzeli carski generali *Tomašić* i *Milutinović*. Francusko doba (26. XII. 1805. do jeseni 1813.) vjerojatno ne dolazi u obzir. Izvodimo to iz okolnosti, što se među pretplatnicima na str. 256. nalazi apostolski vikar *fra Grga Ilijić*, a taj je umro 1. ožujka 1813.,²⁰ dakle još za francuske vladavine u Dalmaciji. Preostaje dakle vrijeme od 1797. do 1805. Moglo bi se istina posumnjati, da li *Čulić* s izrazom »vladanje cesarsko« misli francusko ili austrijsko. Vjerojatnije austrijsko.

Po *Čulićevu* svjedočanstvu della Bella je skoro sve »Razgovore« održao na sastancima bratovštine (»skupščine«) Dobre Smrti, »kad se nahodiaše vladalac nji(h)ove Učionice postavljene u stolnom gradu Republike Dubrovačke..., a Pripovidanja u istoj njiovoj veloj crkvi, i zato su upisani načinom njiova izgovaranja«. Della Bella, »vladalac Učionice« t. j. rektor kolegija 1696—1702., bio je propovjednik bratovštine Dobre Smrti od školske godine 1697/98 do 1699/1700., dakle tri godine. Nekoliko puta spominje u besjedama Du-

²⁰ Fra *Mijo Batinić*, *Djelovanje Franjevaca u Bosni i Hercegovini*, Sv. 3. (Zagreb 1887) str. 190.

brovnik, u kojem govori. Tako na pr. u drugoj propovijedi na uskršni utorak (str. 211): »... i premda vaš grad od dubravâ svoje ime uzima i poteže, ništa nemanje jest plemeniti i najlipši perivoj, koji svu slovinsku zemlju uresiva«. Govoreći na prvu nedjelju Došašća o dobročinstvu otkupljenja ovako apostrofira Dubrovčane: »Zato isto, gospodo moja Bogu virna, kojoj Privišnji osobitim providjenjem uzdržo je prid nevinnostim (= nevirnošću) za toliko vika i uzdržat će viru i slobodu neoskvrnjenu, vi *levate capita vestra* luzdignite glave vaše] kako sveta Crkva,²¹ naša mati, Isukrstovim ričim nas nagovara«.

*

Od izdanih duhovnih besjeda »Razgovori« (svega 40) zapremaju daleko veći dio knjige (str. 5—163., pa opet 229—246), otprilike dvije trećine. »Pripovidanja« (Propovijedi) ima samo trinaest. I jednim i drugim besjedama zajednička je živost i neposrednost: della Bella ne govori nekud u daljinu, on neprestano razgovara sa slušateljima, otkriva njihove misli, odgovara na njihove tihe prigovore, na njihova pitanja, koja mu tobože stavljaju, i tako nastaju dialozi. Govor mu je slikovit, sav protkan citatima iz Sv. Pisma i svetih Otaca crkvenih, koje dobro pozna, pa zgodama iz svete i profane povijesti, crticama i primjerima iz svagdašnjega života. Dobro on pozna ljudsku dušu, u kojoj umije probuditi redom sva čuvstva. Slušatelja drži napeta od početka do kraja. Velika njegova ljubav prema čovjeku, produhovljena dubokom spoznajom vječnih istina, osjeća se i onda, kad kori i opominje. Već tiskana njegova riječ djeluje na misaona čovjeka veoma snažno, a koliku je negdje silu imala riječ govorena, nošena dubokim etosom muža združenog s Bogom u molitvi i svetom življenju!

Manje nego mnogi drugi na glasu propovjednici navodi i della Bella u potkrepu svog razlaganja često pisce poganske i stvari i mitologije klasičkih naroda. U tom je i on bio dijete svog vremena, prožetog humanističkom obrazovanošću. Od rimskih filozofa osobito rado navodi *Seneku*. Čulić mu zamjerava, što na svetom mjestu daje riječ neznabošcima: »Naći ćeš paka, da on često donosi u njima potvrđenja, pričice i pripovisti iz knjiga poganski(h) pisaoca, sve stvari, koje

²¹ U evanđelju na prvu nedj. Došašća, Luk. 21, 25—33. Della Bella je uzeo za motto Luk. 21, 28: *Levate capita vestra, quoniam appropinquant redemptio vestra*: Uzdignite glave vaše, ere se približava odkupljenje vaše.

se od sadašnji(h) razumnika dostojno kude, hule i ne trpe, ka nepristojne pripovidaocima Božje riči. Ali dosta je reći za njegovo opravdanje, da je ovo treći vik od kad i(h) je složio i da tribovaše mu sliditi načine općene svim pisaocima onoga doba, i od kojih ne izosta podpuno izbavljen ni isti veliki i glasoviti Otac Segneri«.

Koliko je della Bella u svojim duhovnim besjedama izvoran, to bi trebalo istražiti i utvrditi posebnom studijom. Izvornost je dakako dosta širok pojam: od apsolutne izvornosti, koja je tek nedostiživ ideal, do one, koja nije daleko od plagijata, a zapravo se već i ne smije zvati izvornost, ima u crkvenom govorništvu raznih stepena relativne, ali ipak prave izvornosti, koja već danoj građi daje stvaralačkom snagom nov oblik, kombinacijom činjenica i asocijacijom ideja otvara nove vidike, finom psihologijom dovodi do nenadanih spoznaja, budi jake osjećaje i snažnu odluku za više i savršenije življenje, dostojno čovjeka i kršćanina. U tom je smislu della Bella svakako izvoran, a njegove besjede, makar ih on i nije do kraja izgadio za tiskak, idu među naše najbolje crkvene besjede, koje su ugledale svijetlo do dana današnjega. One su i nakon više od dva stoljeća aktualne, pa bi zavrijedile, da se izdaju tiskom. Prije bi ih valjalo udesiti prema današnjem književnom jeziku, ali samo toliko, da se mogu lako razumjeti, ne skidajući s njih baš svu patinu časne i drage starine. Tko bi to učinio, zadužio bi i propovjednike i mlade levite, koji se spremaju da danas sutra naviješćaju riječ Božju.

★

Prije nego iznesemo na ogled nekoliko odlomaka, red je da bar koju kratku reknemo o završetku života »apoštola Dalmacije«.

U sedamdeset i devetoj godini života (1733) pade mu kap i učini kraj njegovu radu. Toga glasnika, poslanog od Začetnika života, primi sveti muž s potpunom odanošću u volju Božju. Odsad je bio tako rekavši samo tijelom na zemlji, dok mu je duša čeznula za vječnim sjedinjenjem s Bogom u blaženstvu. Sve je vrijeme provodio u molitvi, a to je razgovor s Bogom, i u čitanju pobožnih knjiga. U toku od četiri godine, koliko je bolovao, kap ga je udarila još nekoliko puta. Dobro pripravljen na smrt kreposnim življenjem, okrijepljen (26. stud. 1737.) utjehom svete vjere, potpuno spokojan predade 3. prosinca dušu Bogu, koga je ljubio nada sve. Bio je treći dan prosinca 1737., dan, kad Crkva čini u liturgiji spomen sv. Franje Ksaverskoga, njegova dragog zaštitnika i uzora

u apoštolskom radu. Smrt je tako preobrazila njegovo lice,²² da ga se nisi mogao nagledati, i svak je bez straha pristupao da mu poljubi ruku, osobe duhovnog i svjetovnog staleža, žene, djeca, mladići. Gdjekoji su se otimali za predmete, kojima se u životu služio, mnogi su molili, da im se dade komadić njegovih haljina, nešto kose, da im bude uspomena ili kao »moći«. Zadušnicama u prvostolnoj crkvi (4. XII.) pribivao je čitav Split, na čelu nadbiskup, zastupnik mletačke republike, kaptol i ostali kler, sve škole i veliko mnoštvo građana. Dugačka povorka ispratila je mrtvo tijelo u crkvu Naše Gospe na *Poišanu*, gdje je ostalo izloženo do 5 sati navečer, kad bi položeno u lijes: na prsa mu metnuše olovnu pločicu s urezanim imenom i prezimenom, a lijes zapečatiše pečatima Isusovačkog reda i javnog kancelara grada Splita i sahraniše u grobnici, koju je odstupio grof *Dujam Benedetti*.

Dne 11. i 20. prosinca održane su dvije druge vrlo svečane zadušnice s posmrtnom besjedom, glazbom i katafalkom, na kojem se nalazila slika pokojnikova učinjena od *Mihovila Lopuignuolia*, velikog štovatelja o. Ardelia. Prve je zadušnice priredila »Škola sv. Josipa«, kojoj je pokojnik bio bratim, u katedrali, a druge »Škola sv. Franje Ksavera«, u crkvi Oratorijanaca sv. Filipa Neria. Posmrtno besjede izrekli su Dr. don *Ivan Petar Komarić* i don *Jakov Dudan*, negdašnji pitomci Hrvatskoga Kolegija u *Loretu*.

Zadarski nadbiskup *Vinko Zmajević* (1670—1745), velik štovalac della Belle, dao je u Rimu od vješta umjetnika urezati u bakar poznati portret,²³ koji se čuva u Isusovačkoj rezidenciji u *Splitu*. Lijepu reprodukciju metnuo je Čulić na čelo »Razgovorâ i Pripovidanjâ«. Na dnu slike stavio je Zmajević ove riječi:

²² Očevicac o. Camelli piše: »Un' altra cosa straordinaria successe da noi osservata e da me raccontata a più medici e fu, che morto il servo del Signore perdè affatto la sua fisonomia naturale di maniera che osservandolo noi rimanemmo fortemente stupiti non sapendo a che ascriverlo; ma dopo due ore in circa cominciò a ripigliarla e migliorarla sempre più a tal segno che tirava a sè gli occhi dei riguardanti e si notò che fanciulli, giovani, donne ed ogni altra di quelle persone che solevano avere dell' orrore ai cadaveri non provavano alcun ribrezzo, anzi non si saziavano di rimirarlo«. (O. c. str. 84).

²³ Da je taj portret (s napisom) doista dao napraviti Zmajević, potvrđuje i Ljetopis dubrovačkoga kolegija, gdje je i zabilježeno, da je portret napravljen u Rimu. Smijemo nagadati, da je rimski umjetnik radio po Lopuignuolievnoj slici. Ako je ovo nagadanje ispravno, onda bi rimski portret bio u bitnim crtama vjeran.

P. ARDELIUS DELLA BELLA

Soc. Iesu Dalmatiae Missionarius. Obiit Spalati 3
Xbris 1737. aet. 83. charitate in pauperes, zelo
animarum, et cultu B. M. S. V. insignis.

To znači: O. Ardelio della Bella iz Družbe Isusove, misijonar Dalmacije. Umro 3. prosinca 1737. u 83. godini života, velik ljubavlju prema siromasima, gorljivošću za spas duša, štovanjem Blažene Marije vazda Djevice.

IZBOR IZ DELLA BELLINIH GOVORA

Kao prilog evo na ogled tri odlomka iz della Bellinih duhovnih besjeda. Odlomci, ako i ne mogu nadomjestiti samih besjeda, daju ipak bar neki pojam o njima i neku sliku o besjedniku. Da poštovanom čitatelju olakšam pažnju na samu stvar, neke sam riječi, izraze i oblike zamijenio s današnjima i ove stavio u uglate zagrade. U Čulićevu izdanju ima tragova dubrovačkog ijekavskoga govora, znak, da su besjede, u koliko su izrečene u Dubrovniku, bile pisane ijekavski. Ja sam te rijetke ijekavske ostatke u odlomcima poikavio, nek bi tekst bio jednoličan.

1. — Iz propovijedi na Čistu srijedu: »Dobra svitovna jesu tašta, čemerna i nestavna«. Motto: »Spomeni se, čoviče, da si prah i u prah ćeš se povratiti«.

Potresnim riječima doziva u pamet prolaznost i taštinu svih svjetovnih dobara, kojima se ljudi toliko zanose. U tom su nalik siromahu, koji sanja, da je bogat, a kad se probudi, vidi, da je ostao siromašan. Zato slušateljima dovikuje s prorokom Izaijom: *Probudite se, koji prebivate u prahu!*

V. . . Sniva speći umoran težak, da je našao zlatnu rudu, i u velikoj radosti radi našasta blaga misli, kako će svoje danke provoditi u velikoj obilnosti; nu kada ga spanje ostavi, videći da je sve taščina i da se sred uboštva kao prije nahodi, svoj varavi san i laživu sreću proklinje. U snu je bogat, na javi je ubog. Bogat je dakle, kad spi [i] ništa ne čuti, ali netom oči otvora, snivano blago iščezava . . . Nu, kakva su ova dobra, koja jesu samo kad spiš, koja samo jesu, kad te tvoja razumljiva svist vara? Koje li su ovo sladosti, koje tadara jesu, kad nisu? Somnus illum divitem facit, evigilatio pauperem. (Sv. Augustin). Bogata si, mlada si, vesela, dvorena, ljubljena, ali u spanju: ah da bi se probudila! Probudite se, probudite se, jedan put više još Joel prorok; probudite se i spoznat ćete, da ste se u snu privarili: *expergiscimini, expergiscimini!*

VI. Nu koje čudo, da pijanci spe i duboko spe? — »Kako pijanci? Polako, Oče, ako nami govoriš. Spomeni se, da propovidaš Božju rič triznoj čeljadi, a ne skupu sebara [seljaka]«. — Znam, da govorim prid plemenitom čeljadi, i trudim se služiti vas kako najviše mogu, kao da

bi imao besiditi prid najplemenitijim i najmudrijim zborom; ali nisam ja, koji onako govorim: jest Gospodin Bog koji dovikuje na usta rečenoga proroka. Čujte ga: *expergiscimini, ebrii, et flete et ululate*: Probudite se, pijanci, i plačite i jaučite! Nije, nije samo vino što opija, opija oholost i ponosnost, opija bludnost, opija nenavidnost, opija srdžba i jed, opija lakomost, opija ljubav. U pijanstvu ovih pohota se spi, i u spanju tebi se sniva. Snivaju ti se uživanja, dobiti, gizde, bogatstva, mladost, ljubavi i prijazna poklonjenja. Ne viruješ? Probudi se malo na riči, koje ti na uši trubi jutroska sveta Crkva: *pulvis es et in pulverem reverteris*. Da si šaka praha pomašćena [obojena] i šarovita, to razmišljaj malo i spoznat ćeš, da snivaš, plakat ćeš lita prošasta, i ovo malo vremena, koje ti ostaje, provodit ćeš ga na drugi način . . .

2. — U propovijedi na 29. nedj. po Duhovima (str. 233—237), pošto je dokazao, da je posao oko vlastitog spasenja najveći i jedini, odgovara ovako na prigovor, da se u svijetu ne može misliti samo o spasu duše:

XII. Ali niki od vas ne puštaju da svršim svoj razgovor, i karaju me u svom srcu za nerazborita veleći, da ovi današnji razgovor jest za pustinjake: »Spomeni se, da govoriš čeljadi, koja imadu vladati Gradom, vladati svojim kućama, koja se pravdaju [t. j. na sudu], trguju, prodavaju, kupuju! Ovi posli ne mogu se propustiti. Kako dakle ne ima se na svitu činiti nego jedan poso, kako se ima samo nastojati za dušu? Ako je tako, tribuje da svi ostavimo svoje kuće, Grad, imanja, da se odrečemo svega i da idemo pustoš naseliti«. [Sad della Bella odgovara, u kojem smislu i zašto valja nastojanje oko spasenja duše staviti na prvo mjesto, i objašnjava to dalje u slijedećem odsjeku XIII om].

XIII. Vladalac jednoga driva [= vlasnik broda], koji se s inostrana kraja dili put svoga rodnooga mista, u onom putovanju spava i blaguje, šeta se, misli, razgovara se, a sa svim tizim vazda jednu stvar samu čini, to jest, putuje put žudena kraja; ere ako spava ili se kripi jestojskom [jelom], to čini zato, da mogne sliditi započeti put; ako se šeta, pomljivim okom gleda jambore, jedra, konope; ako misli, jest da se odhrva silnim vitrima, kad bi ga u kojemu doba drago zatekli; ako se razgovara, besidi o lukah, gdi je dobro stanje, o vitrih, o moru: u jednu rič — sve mu nastojanje ide za tim, da sretno stigne u žudeni kraj. Ubi est unum propter aliud, ibi est tantum unum. [Gdje je jedno poradi drugoga, tamo je samo jedno]. Jošte i vi možete s ovom upravom sliditi: kućom vladati, vladati Gradom, sliditi posle, koje pod rukom imate, trgovati, prodavati, kupovati, ali tako, da dušu spasite. Trgujte, ali bez kamate [t. j. bez lihve], zaludu od propovjednikâ pokarane i od svete Crkve proklinjane; pravdajte se, ali nemojte sudce mititi darima i obećanjima; sudite, ali nemojte da vaš razlog bude ugoditi prijatelju i ufanje da će se s tobom držati; vića su potribna, ali ima vladati rukom i jezikom ne osveta ili nenavidost ili posobno dobro, nego općeno dobro, inače bi bilo potribno izbrisati one lipe i svete riči: oblitari privatorum, publica curate [zaboravite privatne in-

terese, skrbite se za javne].²⁴ Neka vaša kuća ide naprid, ali ne s krvlju siromahâ naplaćenom . . . Evo vam, kako se opravlja posao spasenja među tolikim brigama ovoga umrloga života. *Haec est via, ambulata in ea.* [Ovo je put, hodajte njime] . . .

3. — Iz propovijedi na blagdan Obrezovanja Gospodina (str. 5—9): »Cina, koja se od vrimenta činiti«. (Tako je označen predmet besjede u Kazalu, str. 253).

II. Biće i narav vrimenta, toliko je u sebi plemenito, da premda ga može ljudska pamet pomisliti, ne može ga tumačiti, u čemu biće vrimenta prilično je biću Božjemu. Evo vam kako. Svaki od nas ispovida, da je Bog na svitu, ali nijedan od nas ne bi umio tomačiti što je Bog. Na isti način, tko od vas ne zna, da vrime ima svoje biće? Nu ako budem vas pitati, što je vrime, ne ćete mi zaisto umiti odgovoriti, ako niste bistrije pameli i tančije nego je bio veliki naučitelj Augustin. Čujte njega što o vrimentu reče: *Quid est tempus? si nemo ex me quaerat, scio; si quaerenti explicare velim, nescio:* Što je vrime? ako me tko [ne] pita, znam, ako li hoću odgovoriti onome, koji me pita, ne znam. Biće vrimenta plemenito je također radi davnosti [svoje]. Što može biti na svitu davnije od vrimenta, buduće je svaka stvar bila stvorena u kojegod vrime, koje je od svake davnosti mira [mjera]... Ako hoćemo još gledati njegovu jakost, silu njegovu, svako stvorenje pridobiveno njemu se poniživa. Mogući kralji sa svojim kraljevstvima, sa svojim carstvima, najglasovitiji vojvode sa svojim vojskama ostaju od njega satreni i sharani. Blaga s tolikim trudom stečena, raskoši najmilije, lipote najljubežljivije. Što još? Ista mramorna tvrdost, ista gvozdена jakost jesu prema njemu kao prid vrlim [snažnim] i jakim siverom tanka magla, kakono pri ognjenoj vrlinosti suho lišće. Ali najveće njegovo plemenstvo, najveća njegova dika — znate li, koja je? Jest, da vrime toliko valja, koliko valja vikovito, koliko naše vikuvično spasenje. Radi česa zove ga Klement Aleksandrijski: *sufficiens saeculorum viaticum:* podobno brašno [popudbina] vikova. A sv. Bernardo veli: *nihil pretiosius tempore;* nijedna stvar nije toliko neprocinjiva koliko je vrime. Svaki hip valja, koliko valja vikuvičanstvo. Blaženih nedospitna čestitost [sreća], slava nebeska i sva ona dobra, koja su plod Isukrstove krvi, drugo nisu nego plaća, nego nadarje vrimenta dobro uložena. Zato vrime je stvar toliko neprocinjena, da sva blaga, sve časti, sva vladanja, sva svitovna dobra neimaju se prociniti toliko, koliko hip vrimenta.

Pitajte iste jadne osuđenike [u paklu]; svaki od njih vama će reći, da bi spravan bio dati sva zemaljska kraljevstva, sva blaga (da im je gospodar), da mogne imati jednu uru, jedan hip onoga vrimenta od njih nekorisno potraćena, a koje mi nekorisno tratimo. A kad bismo tratali jedan sam [od] ovih hipâ, da stećemo sva blaga, sva veličanstva sadanjega života duše bez korist!

²⁴ Riječi uklesane nad ulazom u vijećničku dvoranu kneževa u Dubrovniku.

III. Blago neprocinjeno jest vrime, ere, što u svemu vikuvičanstvu ne će moć u raj u činiti isti blaženi . . . to jest steći još jedan najmanji dio nebeske slave, to možemo činiti mi jednim samim dilom [činom] Božje ljubavi u kojigod hip. Što u svemu vikuvičanstvu činiti ne mogu osudenci sa svim svojim prigorkim plačom, sa svim svojim pokajanjem, sa svim strašnim mukama svojim (to jest, ne mogu utažiti Božju srdžbu) i najmanje krivine proštenje steći, to možemo dobro mi učiniti s jednom suzom, s jednim uzdahom; možemo u svaki hip dilom skrušenja smrsiti [izbrisati] naše grihe, steći proštenje.

IV. Koje čudo dakle, da Duh Sveti, pravi procinitelj vrimena, toliko nas nagovara, da čuvamo kao najveće blago vrime. *Fili, conserva tempus*: Sinko moj, veli svakome od nas Duh Sveti, čuvaj vrime, nemoj ga zaman tratiti, shrani ga, drži ga, ere vrime jest ono veliko blago, s kojim trgujući raj se dobiva. *Conserva tempus*. Ili, kako šte [štiju, tumače] ini tomačioći: *observa tempus*. Pazi vrime. Ere nije dosta da ga čuvamo i shranimo, kad ga imamo; triba je još da ga nastojimo naći kad ga nemamo, to jest, triba iskati prigode da tvorimo dobro, tražiti ih, prežati ih, služiti se njima na vrime, ere vrime brzim krilom leti. *Observa tempus. Conserva tempus*. Još Seneka pozna neprocinjenu cinu vrimena, kad reče: *Quem mihi dabis, qui pretium temporis ponat et qui diem aestimet?* to je kao da kaže: nije čovika na svitu, koji može vrime podpuno prociniti.

V. Ah vrime, koliko si neprocinjeno, s bolešću [žalošću] vapim sa svetim Bernardom, buduć valjaš toliko, koliko valja Boga uživati! ah vrime, sa svim tim toliko si od ljudi necinjeno! *Nihil pretiosius tempore, sed heu, nihil eo vilius hodie invenitur*. Koja mu drago stvar od nikakve cine nije u tolikoj necini, koliko je vrime. *Nihil vilius hodie invenitur*. Pače čini se dobitkom velikim gubiti vrime, veli Gveriko opat. Trajati vrime u izpraznosti zove se današnji dan proći vrime . . . Sudite vi, govorim li istinu: ovo blago vrimena od jutra do večera u što se ulaže? Koliko vrime harče i haraju ženske glave u ispraznom načinjanju: pristaje li kruna, cvit, rudež? Koliko prid zrcalom svitujuć se da obile crnu zemlju, da narume blidu gnjilu [glinu, ilovaču], da poravnaju ceste [i] prodoli, da pokrpaju ružne mreže! Koliko u protresanju [ogovaranju], koliko u posilih dan i noć, koliko u haranju, u svadah i u ispraznom govorenju! Od jutra do večera u što se ulaže vrime? Jedva je ustalo ono čeljade, da njegova starija [prva] misao jest ili oni kamatni pogodaj ili ona parba nepravda ili ona srdžba načinjena: Veći dio dana u što se ulaže? Igre, tancanja, posmihovanja [šale], zabave su svakdanje. Mučim gora rasipanja . . . Triba proći vrime, vele, triba proći vrime! Jeda vrime po sebi ne prohodí, da je od potrebe naći način da brzo prođe? Jeda nema krila? Prohodí, pače leti, brže nego cinimo. Svi hipi života našega jesu pribrojani. Ili ih budemo dobro ili zlo tratili, ne možemo ih ni skratiti ni uzumnožiti, al svaki čas ih je manje. Uru, koju smo prije imali, sad neimamo ter ne ćemo ju nigdar imati. Do ure manjkat će ova ura, koju sada imamo, i tako jedna za drugom, dokle ona najposlidnja isteče, a ne znamo kad. Radi česa svitovni razumnik [mudrac] reče: *homini*

crescenti non adduntur, sed subtrahuntur anni. [Čovjeku, dok raste dobom, godine se ne dodavaju nego odbijaju]. Koliko je dakle kratak život mnogih, premda broje mnoga godišta! Jer ne broji se vrime života ono vrime, u koje se kriposno ne živi. Zna li, kako Izaija zove rasipnike vremena? Zove ih: *pueri 100 annorum*, dica od sto godina. Svaki od nas broji mnogo godišta života, tko 20, tko trideset, tko pedeset i tko još više; ali mnogi imajući dosta godina, malo su živili: *pueri 100 annorum!*

IX. Znam, da sve što sam reko, nikim, koji su se virili za svit i za svoje neredne pohlepe, čini se ili jako mučno ili neuzmoguće. A ja od Božje strane govorim ti, da će doći vrime, kad ćeš učiniti cinu vremena, doći će vrime, u koje promivši miso bolje ćeš suditi. Doći će vrime, u koje će ti žalost porazit dušu, da si tolike dneve, tolike ure i još [makar] samo jedan hip zaludno tratio. A koja će biti bolest [žalost], kad ćeš promisliti, da ti nije već uzdanja vrime prošasto povratiti! A čekam te, kad budeš biti na krajnih vremenih da uniđeš u nedospitno vikovičanstvo, tada, tada ćeš vrime prociniti . . . Čuj me: još da taknuvši danaska Gospodin Bog tvoje srce budeš živiti u naprida kô jedan svetac, a da Bog da! vazda [ipak] je istina, da prošasto vrime ne će se nigdar povratiti, da dnevi zlo uloženi jesu u vike s tvojom velikom bolestju izgubljeni . . . Možeš težati [obraditi] jednu ledinu i izvaditi iz nje u naprid korist, ali ne možeš nigdare osvojiti one dohodke, koje zapustivši ju jesi izgubio. Nu ako žalost, ere su kadagod vrime zlo uložili, mori još one, koji su sa suzami mnogih godišta oplakali prošaste krivine, koja li čemerna tuga muči one, koji bivši malo manje neg vazda zlo uložili vrime, nahode se na koncu života svoga? . . .

X. Ako hoćemo izbaviti naše duše od žalosti tako prigorke, služimo se svitovanjem Duha Svetoga, koji nam veli: *Non te praeter eat particula bonae diei.* Nemoj ni jedan hip dobra dana izgubiti. Zagri svaku prigodu da dobro diluješ, svaki čas je neprocinjjen. Ere svaki čas jest podoban da stečeš vikovičanstvo slave . . . Ali odrišimo jednu sumnju ili jedan razlog suprotivni, koji znam da imate u pameti: »Oče, to redovnici mogu činiti, a Bog zna, čine li. Oni nisu u brigah svitovnih zapleteni i zamršeni. Mi imamo kuće da njima vladamo, dicu othraniti, muža, divojke; jedva mi ostaje vremena da izmolim svoje običajne molitve, kad mi se drimlje«. Ja bi mogâ vami odgovoriti: odbij dvi ure od posidâ, jednu uru od mrmošenja [ogovaranja], tri ure od ogledanja, a uru od karanja, i vidit ćeš, hoće li ti ostat vremena da opraviš one posle, koje od nas išću duša, blaženstvo, vikovitost.

XI. Vrime ne gubimo! Da Anibal, strah Italije i poglaviti neprijatelj rimske republike, bivši razbio rimsku vojsku i posiko šest hiljada Rimljana, bude, mogući, služeći se dobro vremenom, Rim podložio, ne bi, izgubivši taku lipu prigodu, svoje srce ovima ričima pečalio: *Cum potui, nolui, cum volo non possum*: mogući nisam hotio, sad kad hoću ne mogu. Što čekamo da budemo i mi bez ufanja ovim ričima karati nas iste, kad se budemo viditi pri svrhi života našega? i da budemo pokarani na sudnji dan od Isukrsta s ostalim osudjenicim, da mogući — služeći se dobro ovim sadanjim vremenom — kraljevati s njime [i] uživati u vike, volimo izgubiti vrime, a izgubiti i vikovičanstvo?

Priljubljeni pravovirni! kratko je vrime: *Tempus breve est*. A za ovim kratkim vremenom nije veće vrimena. *Et tempus non erit amplius*. Imamo ulisti u vikovičanstvo bez konca. Bit će nam čestito [= srićno], ako budemo tratili dobro ove hipe života, koji nam ostaju; bit će vikovičanstvo nam tužno, zlo služeći se vremenom. *Dum tempus habemus operemur bonum*. Odlučimo svi dobro se vremenom služiti, ali sadanjim: prošasto nije naše, ni dohodno [buduće] . . . Nemojmo sebe varati govoreći: do miseca — živit ću, do godišta — brojit ću razloge sa svojom dušom. Sad, sad! Da nijedan ne izide danaska iz ove crkve bez one tvrde odluke: unaprida svaki čas života ima biti dobro uložen! Nemojte odbiti na zimno vrime starosti oli na subotu kraja života dilo spasenja. Sada, sada! *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt*. [iskupite vrime, jer su dani zli]. Tako čineći s vremenom dobit ćemo blaženu vikovitost nesvršnu [beskrajnu]. Inako *tempus non erit ultra* [Vrimena već biti ne će].

Miroslav Vanino D. I.